

A szabad művészetektől az új tudományok házáig

Az európai egyetemek története (1230–1700) című könyv szerzője, Mikonya György arra a feladatra vállalkozott, hogy az európai egyetemek évszázadokon átívelő történetét mutassa be. E kötet középpontjában ugyan a középkor időszaka áll, ám a téma előzményeként említhető, gazdag hagyományokkal rendelkező ókori kultúra is szerepet kap, végezetül a felvilágosodás eszmei előzményeit is felvázolja röviden a kötet. Az előzmények, valamint az azt követő időszak változásainak bemutatása keretet ad a könyv fő részének, egyben utat is nyitva a későbbi folytatáshoz.

Artalom 15, egymástól jól elkülönülő fejezetből áll, mindegyik alfejezetekre tagolódik, ezek címe alapján az egyes információk könnyen megtalálhatóvá válnak azok számára is, akik csak bizonyos részleteket kívánnak megismerni. A szerző azonos szempontok mentén vizsgálja az egyetemeket a különböző korszakokban, ami elősegíti ezek összehasonlítását is.

A könyv bevezető részében a téma kutatásának módszertani részéről kapunk bővebb ismertetést, melyben a szerző utal a korszakra vonatkozó szakirodalomra is. Itt kiemelhető a széles skálán mozgó irodalmi körkép, ami mind nemzetközi, mind magyar művekre támaszkodik. Majd az ezekből levezethető fő kérdéseket és a feltárássra szánt módszertani lépéseket veszi sorra. Ezt követően röviden olvashatunk a középkor korszakolásának különböző lehetőségeiről, az egyetemek tipológiai megközelítéseiről és az egyetem mint fogalom különböző értelmezéseiről adott korszakokban. Már itt is ábrákkal segíti a szerző a megértést, illetve rámutat a lényeges adatokra, információkra, ahogy ezt teszi a könyv későbbi részeiben is. A fejezetek végén tömör összegző rész található, ami a lényegi pontok kiemelését és egyben a tárgyalt téma összefüggéseinek megértését segíti.

Az ókori előzmények közül görög és római gondolkodókat és a hozzájuk kap-

csolódó iskolákat ismerhetjük meg, valamint érintőlegesen a bizánci és a muszlim hatásokat. Itt olyan neveket és iskolákat találhatunk görög részről, mint az egyetemek korai eszmei előzményének tekinthető, Platón alapította Akadémia, Arisztotelész Lúkeionja, ami elsősorban a természettudományokat helyezte előtérbe, ám olvashatunk a tudásukkal kereskedni vágyó szofistákról is. Megtudhatjuk, kik nevezték magukat „kutyázóknak”, milyen eszmei megfontolásból, valamint a szkeptikusok felfogásának alapjairól is tájékozódhatunk. A Római Birodalom eszméinek említése előtt két egyedülállónak tekinthető intézményt is mélyebben megismerhetünk: az alexandriai Muszeiont, ez tekinthető az első egyetemi campusnak, valamint a korabeli tudások őrzőjét, a Nagy Könyvtárat.

A rómaiak kapcsán bővebb ismertetést olvashatunk a Vespasianus alapította első római „egyetemről”, ahol az oktatók már állami fizetést kaptak, illetve a Hadrianus császár alapította Athenaeum Romanumról, ami a humán tudományok tekintetében volt meghatározó. A jogi iskolák alapítása és maga a római jog rendszere sem marad ki az előzmények taglalásának sorából, zárásként a későbbi egyetemek működésére leginkább hasonlító szónokiskolat mutatja be a szerző.

A következő fejezettől érzük el a könyv fő részét, ami a kolostori és székesegyházi

iskolák leírásával kezdődik. Itt is fogalmi áttekintés segíti a megértést, ami azok számára is értelmezhetővé teszi az egyes szakszavakat, akik kevésbé jártasak az egyetemtörténettel kapcsolatos kifejezésekben.

A szerző nem hagyja figyelmen kívül a történelmi kontextust, a témát ebben vizsgálja, így teret kaptak a kötetben azok az események is, amelyek az egyetemek életére befolyással bírtak, például az egyházszakadás. Emellett rálátásunk nyílik az egyes korok társadalomtörténeti háttérképére is.

Ezt követően a maihoz hasonlatos egyetemek alapítása kerül a középpontba, elsősorban Bologna, Párizs, Oxford és Cambridge, majd néhány további egyetemek alapítása (pl. prágai, salamancai, salernói, páduai).

Kifejezetten érdekesek az egyetem polgáraitra vonatkozó részek, melyek „életet” csempésznek az egyesek számára száraznak tűnő adatok közé. Olvashatunk arról, hogyan érhetette el valaki a baccalaureatus vagy a magiszter fokozatot, miért volt rögs az út a licenciátusig, illetve miért volt csekély száma a doktori fokozatszerzéseknek is e korszakban. A professzori „karrierre”, azaz a professzorok alkalmazásának módjaira, valamint kötelezettségeikre, tevékenységükre és életpályájukra is rálátásunk nyílik. Az eredeti források beemelése a kötetbe még komplexebbé teszi a téma bemutatását, érdekes színfoltként jelennek meg az egész mű során.

Diákokra vonatkozóan is olvashatunk érdekességeket, a beiratkozásuktól kezdődően az egyetemi pályafutásuk lehetőségein, ottani életükön át a különböző kimenetelekig. Megtudhatjuk, mit jelentett *scolaris simplex*nek lenni, valamint azt is, hogyan befolyásolta a származás, az anyagi háttér az akkori diákok életét és karrierútjait. A diákélet jellemzőinek ismertetése sem marad el, amiből láthatóvá válik, hogy az oktatók akár ma is ismerősen csengő panaszokkal éltek a hallgatói magatartással kapcsolatban – nem járnak órára, nem tanulnak, semmit nem fejtenek be. A ma is jelen lévő beavatási ceremóni-

ák korabeli formáiból is ízelítőt kapunk – a „zöldcsőrűek” (új diákok) tisztító ceremonián való részvételének említésével, ami Európa-szerte különböző formákban hódított (pl. megalázó szolgálat, vízzel lemosás, szarvak letörése).

Ezt követően előkerülnek a szervezeti felépítés kérdései két fő modell bemutatásával: ezek a szakterület és a náció alapján társuló bolognai és a négykarú párizsi modell. Mindezen túl a különböző egyetemek hatalmas jelvényei, vezetése például a rektor, kancellár, pedellus és küldönc személye, valamint az épületek stílusai is megismerhetővé válnak e részben. Említést kapnak a ma is használatos egyetemi jelképek, a jogar, pédum, rektori lánc, gyűrűk, pecsétek, kelyhek, kulcsok, az alapító oklevél, az anyakönyv, a talárok és a barettek, melyek legfőképpen az egyetemi autonómiát szimbolizálták. A középkori egyetemi élet bemutatásának zárásaként az oktatási rendszerről, módszerekről, a tudományok közötti hierarchiáról és a különböző egyetemi karokról is kaphatunk információkat.

A következő nagyobb egység a humanizmus megjelenését mutatja be, hatását a már meglévő egyetemekre, egyetemi életre és az e korszakban alapított intézményekre. Kiemelt szerepet kapnak a könyvnyomtatás következményei, melyek lehetővé tették az ismeretek szélesebb körű terjesztését. Megtudhatjuk, hogy ebben a korszakban a dialógusnak fontos szerepe volt (filozófia), valamint az előadás és a vita fő oktatási formaként volt jelen. Ezeken kívül a közmondások használata is gyakorivá vált: az ókori bölcsességeket látták megjelenni bennük. Azt is megtudhatjuk, hogy a korszak legjelentősebb kommunikációs formája a levélváltás volt.

Ezt követi a reformáció-ellenreformáció korszaka, ebben a szerző röviden említi a beálló változásokat, így leginkább az anyanyelvi oktatás bevezetésének kérdéseit.

A középkorhoz hasonló szempontok alapján ismerteti a szerző a kora újkor egyetemi világát. Itt három modellt mutat be: a párizsi, a bolognai és a vegyes modellt.

Utóbbi az előbbi kettő kevert változata, amire példa a jezsuita kollégium. E fejezetben is olvashatunk a professzorok életének, pályájának alakulásáról, valamint a diákéletről a különböző egyetemeken – ismételtén kitérve a fegyelmetlen magatartási formákra, melynek legbűnösebb triászja az italozás, a játékszenvedély és a szerelem volt. A korábbiakat felváltó új címekekről is olvashatunk, például a candidatus elnevezéséről, valamint ismét előkerülnek a doktori cím problémái. A különböző tudományok fejlődéséről, hatásairól és a tantervek alakulásáról tájékozódhatunk, valamint az egyetemek szervezeti felépítésének változásai is megjelennek ebben a fejezetben, így az épületek, jelvények, pénzügyek, ruhaviseletek különbségei, amelyek ismételtén egy kifejezetten érdekes részét képezik a könyvnek.

A könyv zárófejezete a felvilágosodás előzményeit veszi sorra a különböző országokban történő megjelenésük szerint.

A könyv stílusa könnyen követhető, az idegen kifejezések megértését magyarázattal segíti a szerző. A gondolatok letisztult, logikailag felépített láncolatot alkotnak, ami azért fontos, mert a témakör kiterjedése, komplexitása önmagában nehézzé teheti az értelmezést. Akit olvasás közben egy-egy részlet jobban érdekel, az a lábjegyzetben rögtön megtalálja a mélyebb elmerülést szolgáló további irodalmakat. Külön érdemes kiemelni a könyv végén található glosszáriumot, ami-

ben ábécé-sorrendben az összes idegen kifejezés definiálása megtalálható.

A tartalomjegyzék nagyon részletes, jól átlátható, aki kiemelten bizonyos korszakra vonatkozó információra kíváncsi, az könnyedén megtalálhatja. Néhol összegző táblázatok is segítik a megértést, így például az egyetemek alapításának kronológiai vonatkozásában.

A borító összhangban van a könyv egész tartalmával: a középkor egyik nagy „találmányára”, a könyvnyomtatásra asszociálhatunk, ami nagyban elősegítette a korabeli tudástranszfert is, valamint hagyatékként őrzi a megmaradt tartalmakat az utókor számára.

Az ELTE Reader oldalán elérhető a kötet, így bárki könnyedén betekintést nyerhet a műbe. Elsősorban azoknak ajánlom, akik maguk is az egyetemek, egyetemi élet történetével foglalkoznak, ugyanakkor bárkinek, aki nyitott egy érdekes történelmi sétára.

Mikonya György (2014): *Az európai egyetemek története (1230–1700)*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

Janek Noémi

PhD-hallgató
Eötvös Loránd Tudományegyetem
Neveléstudományi Doktori Iskola